

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

במעשי האבות ויוסף הצדיק

הלכה

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

פרשת ויחי תשע"ט

שנה י"ח – קובץ י' [תרס"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת ויחי

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

לשאלת רבים ממורי ההוראה ומנהיגי עם האם יש חיוב על ההורים לחסן את ילדיהם בחיסונים המקובלים למנוע מחלות קשות, כי יש מחשובי הרבנים שגילו דעתם בעת האחרונה דכיון דע"י החיסון יש חשש לנזק בריאותי, לא רק שמותר להורים לא לחסן את הילדים אלא מומלץ לא לחסנם.

ולענ"ד נראה שטעות היא ופשוט דחובה רובצת על ההורים לחסן את ילדיהם, ופסקתי דאף מותר להורים להתארגן ולאץ את מוסדות החינוך לא לקבל לשורותיהם ילדים שאינם מחוסנים, ואבאר טעמי ונימוקי.

הנה הנחה פשוטה היא שחובה היא להתרחק מן הסכנה ולמונעה. ומצוה זו מצינו בתרי אנפין, בשוא"ת ובקום ועשה. והרמב"ם (פי"א מהל' רוצח הי"ד) לגבי מצות מעקה הביא שני מקורות למצוה זו, וז"ל:

"אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו אדם וימות כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שני' (דברים ד' ט') השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים".

הרי לן דכל דבר סכנה "מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה", ממעקה ילפינן שצריך לעשות מעשה להסיר את הסכנה בקום ועשה, ועוד נצטוינו להישמר מן הסכנה שנאמר השמר לך". וכבר הארכתי במנחת אשר דברים (סימן ז') בפרטי מצוה זו והאם הוי מה"ת או מדרבנן, ואכמ"ל.

ולכאורה פשוט הדבר בתכלית שמצוה לחסן ילדים כדי למנוע מהם מחלות קשות, אלא שיש מפקפקים לטעון דכיון שע"י חיסון הילדים יש וגורמים להם מחלות, אין זה ראוי לסכן את הילדים באופן מידי על מנת לנסות למנוע מהם מחלה וסכנה בעתיד.

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

אך לענ"ד טענה זו אין בה ממש כלל וכלל, דכל המחקרים שנעשו באופן אחראי קובעים ללא צל של ספק דמלבד תופעות לוואי קלות אין זה מצוי כלל וכלל שיש השלכות חמורות כתוצאה מחיסונים, ולא ידוע כלל על מקרי מות שנגרמו מעבר לכל ספק ע"י חיסונים, אף שמאות מליוני ילדים מתחסנים באופן שיגרותי, ולעומת זאת ככל שירבה מספרים של אלה שאינן מתחסנים תגבר הסכנה, ואם רבים ימנעו מחיסון יש סכנה להתפרצות מגיפות שיגרמו מות המוני כפי שהיה טרם המציאו חיסונים אלה.

כי שלשת המחלות העיקריות שכדי למונעם נותנים את החיסון המשולש הלא המה חצבת, חזרת ואדמת מחלות קשות המה, ובפרט מחלת החצבת שהוא מחלה קשה שיש בה סכנה ממשית, והיא מדבקת ועוברת מאדם לאדם יותר מכל מחלה אחרת שמוכרת לרפואה.

ובכמה מרכזים של היהדות החרדית כבר היו התפרצויות של מחלת החצבת, וידוע על תינוק א' שמת ועל אחרים שחלו באופן קשה מאוד ממחלה זו. וכבר הארכתי בכמ"ק (שו"ת מנחת אשר ח"ג סימן קכ"ב – קכ"ג) במה שנחלקו הפוסקים אם יש על האדם ליכנס לסכנה מסויימת ורחוקה כדי להציל חברו מסכנה גדולה וקרובה. ובמסקנת הדברים כתבתי דאם מדובר בסכנה רחוקה ביותר שאינה מצויה כלל חובה היא, ועכ"פ כו"ע מודי דהוי מדת חסידות, וק"ו שיש עליו לעבור טיפול שיש בו מעט סיכון כדי להינצל ממחלה שהוא עלול לחלות בה בסכנה מרובה, דעד כאן לא נחלקו אלא מצד דין חיך קודמין לחיי חבירך, אבל פשוט לכו"ע דכאשר מדובר בחייו הוא, חייב האדם ליכנס לסכנה רחוקה כדי להציל עצמו מסכנה קרובה, וכך גם בגידון דידן, חייב אדם לחסן את ילדיו כיון שאין בחיסון סיכון כלל אלא על הצד המוזרות, ומאידך היעדר החיסון מסכן את הילדים בעצמם, וק"ו בן בנו של ק"ו כיון שהיעדר החיסון יש בו סכנה לרבים.

ובאמת כבר עלתה שאלה זו על שולחן מלכים לפני יותר ממאתיים שנה בשנת תקמ"ה. דהנה באותה תקופה המציא הרופא האנגלי אדוארד ג'נר (Edward Jenner) חיסון נגד אבעבועות שחורות (Small Pox). וראה בתפארת ישראל (אבות פ"ג בועז אות א') שכתב ש"החסיד יעננער" שהמציא חיסון זה ודאי הוא מחסידי אומות העולם ויבוא על שכרו בעולם הבא על שהציל אלפים ורבבות מן המות, עי"ש.

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

אכן מחלה זו הפילה חללים רבים טרם המציא רופא זה את החיסון עד שמצינו בשל"ה הק' שכתב (שער האותיות דרך ארץ אות י"ג – י"ד) לאחר שהאריך עד כמה חייב האדם להתרחק מן הסכנה:

"ואני תמה, אודות מכת אבעבועות קטנות ההולכת בין התינוקות, הנקרא בלאטר"ן בלשון אשכנז, בר מינן, למה אין נוהרין להבריא התינוקות ולצאתם מן העיר, ובודאי עתידים האבות ליתן דין על מיתות יונקי שדים שלא חטאו, וגמולי חלב שלא פשעו, שמתו בחולי זה, ולא חשו אביהם להבריהם". והמג"א ציין לדבריו (סימן תקע"ו סק"ג), וכ"ה במשנ"ב (שם ס"ק י"ד), עי"ש).

אך יש מן האחרונים שכתבו דלאחר שהמציאו את החיסון הנ"ל אין צריך להבריא ילדים מן בעיר אלא לחסנם, כ"כ בזבחי צדק (יו"ד סימן קט"ז ס"ק מ"א) שהעיד שמעשים בכל יום שמחסנים ולא ניזק אדם מעולם, וכ"ה בכף החיים (שם ס"ק ס') ובתוכחת חיים להגר"ח פלאגי (פרשת ויצא).

וחיסון זה שהומצא ע"י הרופא הנ"ל הביא להכחדת חיידק המחלה הנ"ל עד שעבר ובטל מן העולם. לא כן מחלת החצבת וחברותיה הנ"ל שהם עדיין קיימים ואם יתבטלו מלחסן יש סכנה גמורה של התפרצות מגיפות.

ובשנת תקמ"ה הדפיס אחד מרבני לונדון הרב אברהם המבורג המכונה נאנסיך ספר בשם עלה תרופה שבו דן בשאלה זו שעורר פולמוס בשעתו האם ראוי להתחסן אעפ"י שבזמנו היו תינוקות שמתו כתוצאה מן החיסון או שמא שוא"ת עדיף.

ואף התפארת ישראל דן בשאלה זו ביומא (פ"ח מ"ו) וכתב לדון אם מותר לקחת חיסון זה אף שיש בו סכנה, ופסק דכיון שהסכנה ללא החיסון גדולה בהרבה מהסיכון שבחיסון ודאי מותר וראוי להתחסן, עי"ש.

ובספר עלה תרופה מתאר המחבר בהקדמתו איך שבנו ובתו הקטנים נקטפו באיבם ומתו ממחלה זו. ובהיותו גר בק"ק האג בהולנד היתה מגיפה גדולה וילדים רבים מתו, ושוב כשהיה בלונדון חלו רבים, ובתו"ד כתב דאף שאחד מאלף מתים מהחיסון מ"מ אין להמנע משו"כ מלהתחסן, וכמו שמעשים בכל יום בהקזת דם ובסם המשלשל דאף ש"ראינו כמה אנשים שיקרה להם העילוף בשעת הקזה וגם

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

נשמע על צד הזרות מאוד שאחד מת בהקזת דם" מ"מ אין להימנע משום כך מעניינים אלה שיש בהם תועלת לבריאות ורפואה, וה"ה בני"ד.

והביא מדבריהם של כמה רבנים בזמנו שהתירו טיפול זה, אף שבזמנם אכן כפי הנראה היו כאלה שחלו ואף מתו כתוצאה מטיפול זה.

ומ"מ נראה ברור ופשוט בזמנינו דלא זו בלבד שמותר לקחת חיסונים אלה אלא אף חובה היא למנוע סכנה מן היחיד והרבים. ואף אם בזמניהם לפני מאות שנה התחבטו, אין זה אלא משום שאכן היו ילדים שמתו כתוצאה מן החיסון כמבואר בדבריהם, משא"כ בחיסונים שבזמנינו חובה גמורה לחסן.

ב

והנה ראיתי במנחת שלמה למרן הגרש"ז אוירבך (ח"ב סי' פ"ב אות י"ב) שכתב חידוש עצום לגבי לקחת תרופות נסיוניות, דכשם שבמלחמת מצוה אין חוששין לפיקוח נפש כך גם משלחת חיות רעות כמו דובים וזאבים הוי כמלחמת מצוה ואין חוששין לפיקוח נפש להלחם בהם, וה"ה לשעת מגיפה ומחלה שדינו כמלחמת מצוה, ומתוך כך כתב להתיר לקחת תרופות נסיוניות, עי"ש.

ולענ"ד סברא רחוקה היא עד למאוד, דמלבד מה דפשיטא לי שאין דיני מלחמה אלא במלחמה ממש בין עמים וצבאות ולא במשלחת חיות רעות ובודאי לא בענייני חולי ומחלה, באמת אין כל צורך ומשמעות בסברא זו, דבעולם המודרני לעולם לא יצפו ולא יאפשרו לאנשים להתנדב לקחת תרופות שיש בהם סכנה לבריאים, ואין מנסים תרופות נסיוניות אלא על אנשים חשוכי מרפא שאין אמצעים ידועים להציל חייהם או כשאין כל עילה לחשוש שתרופות אלה יש בהם נזק רפואי.

אך מ"מ סברא מחודשת היא זו ויש לפקפק בה טובא, ומשו"כ דאין לא חובה, לא מצוה, ואף לא היתר להסתכן על מנת לקדם את המחקר הרפואי בתרופות נסיוניות, אך אין כל זה ענין לנידון דידן שתועלת חיסונים אלה הוכחה אלף אלפי פעמים מעבר לכל ספק והסכנה שבהם קטנה ביותר.

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

ג

הנה אמת נכון הדבר דלאחר שרוב רובם של הילדים והמבוגרים בחברה המודרנית מחוסנים מחלות קשות אלה נדירות ביותר, ומשום כך יש לכאורה מקום לטענת ההורים למה לסכן את הילדים ע"י החיסון ולגרום להם צער ותופעות לוואי כאשר הסכנה הנשקפת להם בהיעדר החיסון רחוקה ביותר, אך אם נתיר להם שלא לחסן את ילדיהם התוצאות ידועות מראש, רבים אכן ימנעו מלחסן את ילדיהם מרחמי האב ואהבת אם, ושוב תתעורר סכנה גדולה של התפרצות מחלות, ולפיכך אין להתיר כלל להימנע מן החיסון. ובאמת פסקתי בכל שנה ושנה שיש חובה לחסן את הילדים מטעם זה, ואכן המציאות הוכיחה שיותר ויותר הורים נמנעו מלחסן את ילדיהם עד שעדים אנחנו להתפרצות נרחבת של מחלת החצבת.

אך נראה דאף אם נאמר שהיחיד יכול להתחמק ולומר אני את ילדי הצלתי, אעפ"כ נראה טפי שחייבים לחסן את הילדים מחדא ותרי טעמי:

א. כבר ביארתי במק"א דכל ענין ומעשה שאילו יעשה ע"י רבים יביא לידי נזק ועול אף אם יחיד שיעשה מעשה זה אין בו כל נזק עול ואון, מ"מ אסור היחיד לעשותו, דאין שורת הדין והצדק שהיחיד יעשה מה שאסור לרבים לעשותו, והרי הוא נבל ברשות התורה דבגלל ישרותם של הרבים ההולכים בתומת ישרים ינהג הוא שלא כמנהגם ויהנה שלא כהוגן.

ודבר זה למדנו מן הבבלי והירושלמי ומדרשי חז"ל.

דהנה בסנהדרין ק"ט ע"ב אמרו דמדת סדום "דהוי שדי תומי או שמכי, אתי כל חד וחד שקיל חדא, א"ל אנא חדא שקלי" ועי"ש ברש"י דכל אחד ואחד אמר, הרי לא לקחתי אלא דבר מועט, אך בין כולם גזלו את כל אשר לו. ובירושלמי ב"מ ט"ו ע"א אמרו כן על אנשי דור המבול ופירשו כן את כונת הכתוב "כי מלאה הארץ חמס" וכ"ה בב"ר פרשה ל"א עי"ש. ומדברי קדשם למדים יסוד פשוט במשפט הצדק דכל דבר שאם יעשוהו רבים יש בו רשע ועון אסור אף ליחיד לעשותו.

והוא הדין והוא הטעם בנידון דידן, דרק משום שרוב בני האדם מחסנים את ילדיהם ומצערים אותם יכולים המיעוט להמנע מן החיסון, אבל ככל שיותר ויותר

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

אנשים ימנעו אף הם מלחסן את ילדיהם תגבר הסכנה, עד שאם רוב בני האדם ינהגו כמותם יחזור הדבר לקדמותו ונחזור לימי הביניים ומאות אלפים ימותו ממחלות קשות, וכל כה"ג החובה רובצת על כולם להתחסן.

וידעתי שיש מקום להתפלפל ולחלק בין קום ועשה שאסור וכהני שגנבו פחות משו"פ, לשוא"ת וכהא דמוניעת חיסון, ועוד יש מקום לטעון דשמא אין בזה שמוץ איסור אלא כאשר באים רבים בחדא מחתא וגוזלים את כל אשר לרעהו וכהני דדור המבול ואנשי סדום, אך לענ"ד נראה טפי דאין לחלק כלל, דביסוד הדברים דומים הדברים כמבואר לכל מבין ובר דעת, ואכן המציאות הוכיחה וטפחה על פנינו שאכן רבים נמנעו בתקופה האחרונה מחיסונם ואכן ילדים רבים נדבקו בחצבת.

ב. נראה דיש ללמוד הלכה זו מדין חובת ההשתתפות כל בני העיר בשמירת העיר ותיקון חומותיה המבואר בב"ב (ח' ע"א) ובשו"ע (חו"מ סי' קס"ג). דכשם שכל בני העיר צריכים להשתתף בהוצאות השמירה או בשמירה בפועל, אף שברור שאם אחד ישתמט מלשמור או לשלם לא תתמוטט החומה ולא יגבר האויב, מ"מ חובת השמירה מוטלת על כולם בשווה ואין האחד רשאי להשתמט ממנה, כך גם בנידון דידן, דכל דבר שהוא תיקון החברה וצורך הציבור כולם שותפין בו וכל אחד מהם צריך לתרום את חלקו בשווה, ואין לחלק בין חובה ממונית לחובת החיסון ודין אחד לזה ולזה.

כך נראה ברור לענ"ד.

ב

מתן חיסון כאשר האחים סבלה מחלה בעקבות חיסון דומה

לכבוד יקירי הרב... הי"ו

קיבלתי מכתבו לנכון והנני במענה קצר.

הצטערתי עד למאוד לקרוא על המקרה הרע שפגע בשני בניו לאחר שהתחסנו, ומקוה אני שמאז שלח להם הקב"ה רפואה שלימה, ויה"ר שיזכו לרפו"ש מן השמים ולאריכות ימים ושנים בבריאות איתנה.

אמנם אין זה משנה את עיקר דעתי שאכן חובה על הורים לחסן את ילדיהם בחיסון המשולש שנועד למנוע את המחלות אדמת חצבת וחזרת. וכבר ביארתי גם בע"פ וגם בכתב דכיון שמחלות אלה הם מחלות קשות שיש בהם סכנה גדולה ובפרט מחלת החצבת וככל שירבו התינוקות והאנשים שאינם מחוסנים תגדל סכנת התפשטות המחלה יש חיוב גמור לחסן ילדים כדי למנוע מחלות קשות אלה.

ומכיון שתופעות לוואי קשות הם מילתא דלא שכיחא כלל וכלל ומעט התינוקות שמפתחות בעיות של ממש, אין בסכנה זו סיבה מספקת להימנע מן החיסון.

אך מאידך גיסא פשוט דהורים שחיסנו שני ילדים ובשניהם הופיעו תופעות לוואי קשות כמו שקרה לבניו של מע"כ יש אכן להמנע מלחסן את שאר הילדים. וכן מצינו בגמ' (יבמות ס"ד ע"ב) דמי ששני בניו מתו מחמת מילה לא ימול שאר בניו, דיש לחשוש גם לחיי שאר הילדים.

ונראה ברור שחז"ל לא היו מודעים למחלת ההמופיליה שבה יש חסר במרכיב הקרישה בדם והחולה יכול לדמם למות כתוצאה מפציעה קלה, ואעפ"כ קבעו שאם שני ילדים מתו מחמת מילה אין למול את שאר הבנים, וכך גם בני"ד.

ובאמת נחלקו רבי ור' שמעון בן גמליאל שם אם בתרי זימני הוי חזקה או דוקא בתלת זימנא, ולהלכה קיי"ל דבדיני נפשות חיישינן לתרי זימני כגון בתינוק שמתו

אם מותר להמנע מחיסון ילדים

אחיו מחמת מילה, ובדיני ממונות כגון בשור המועד רק בתלת זימנא הוי חזקה, ויש לעיין בנידון דידן אם הוי כדיני נפשות או לא.

ונראה פשוט דבנידון דידן אכן טוב עשה שלא חיסן את שאר הילדים, דנראה לכאורה שדין חולי הוי כדיני נפשות, אף שבחסדי ה' שתי בניו יזכו בעזהי"ת לאריכות ימים ושנים, מ"מ דין מחלה כדין דיני נפשות לענין זה.

ועוד דכיון דלא מדובר בביטול מצות עשה ממש כמו ביטול מצות מילה, די בשני מקרי מחלה כדי לחוש לשאר הילדים.

אך אין זה אלא כשיש מקום לתלות את התופעות לחיסונים, ומן הראוי והצורך לפנות לרופאים מומחים שמא ימצאו סיבות אחרות למחלות שהופיעו סמוך לחיסונים שאינם קשורות לחיסונים כלל.

ואם אכן כל המשפחות כולן יחסנו את ילדיהם ורק אותם המעטים שהוכח לגבי ילדיהם שאכן הופיעו בהם תופעות לואי חמורות ימנעו מלחסן לא יהיה בזה סיכון ממשי כי מעט מזער המה, אך ככל שרבים המה שלא יחסנו את ילדיהם תגבר הסכנה עד למאוד.

מאחל אני למע"כ ולכל הנלוים אליו בריות גופא ונהורא מעליא.

באהבה

אשר וייס

במעשי האבות ויוסף הצדיק

הרמב"ן (בפתיחה לחומש שמות) מגדיר את ספר בראשית ספר היצירה, וביאר דרוב רובו של הספר עוסק במעשי האבות שכולן יצירה לבנים. ובסוגיות רבות בספר בראשית הלך הרמב"ן בדרכו ופירש את הקורות את האבות ואת הנעשה על ידם כרמז וכיצירה לעתידות.

וראוי להתבונן בדרך הלימוד ואופן ההתבוננות למעשי האבות. ובספרים רבים מגדולי הדורות פירשו את מעשי האבות, בקושייתיהם, ובתירוציהם ובביאוריהם עפ"י אמות המידה של הבנתנו הדלה ועפ"י הרגשת המוסר המוגבלת שלנו. ולענ"ד יש לנו לילך לאורו של רבינו הרמב"ן ולהבין שהאבות הקדושים בפרשיות רבות ובעניינים רבים לא עשו מה שעשו ולא פעלו מה שפעלו עפ"י תגובות ורגשות אנוש, ויהיו נעלים כפי שיהיו, אלא כל מעשים וענייניהם היו מכוונים לקבוע עתידות בישראל ולהכין את הדרך לתיקון עולם במלכות שמים.

ואע"פ שודאי ראוי ללמוד מוסר ומידות טובות ממעשיהם, אך יש להבין שיש דרך נוספת בהבנת מעשי האבות וזה לפי דברי הרמב"ן, וכך רואים תדיר בזה"ק שפירש את כל מעשי אבותינו הקדושים כקביעת עתידות לעם ישראל ולתיקון עולם במלכות שדי.

ונבאר כמה דוגמאות.

הן תמהו על יוסף הצדיק איך לא חס על צער אביו היושב עליו על שקו ותעניתו ומתאבל על בנו, ומשעלה לגדולה והוכתר למשנה למלך מצרים למה לא שלח להודיע ליעקב לאמר, עוד יוסף חי.

ויש שתירצו שיוסף לא רצה לגרום לאחיו עגמת נפש ובושת פנים. ולדעתי הענייה אחרי בקשת המחילה אלפי פנים ורבבות פעמים אין הדברים מתיישבים על הלב וכי ראוי לרחם יותר על עושי העוול מאשר לחוס על צער של קרבן העוול, וכי נכון הדבר למנוע בושה מאחיו שהתאכזרו לו ולאביהם, ולהתעלם מצערם ויגונם של יעקב הצדיק איש

תם יושב אהלים.

וראיתי בזה תירוצים רבים ולא נתקררה דעתי בהם.

והנראה בזה דללא כל ספק הבין יוסף ברוח קדשו ובעוצם בינתו, דאין כאן מהלך טבעי, אלא מהלך אלוקי המתרחשת למעלה מדרך הטבע, פלא היה בעיניו שאחיו נהגו כלפיו בדרך אכזרית והתעלמו מתחנונו. אך יותר היה לפלא בעיניו שהתעלמו מצער אביהם שהיו מסורים אליו בלב ונפש, ופלא ע"ג פלא שעברה ארחות ישמעאלים, והם שקנוהו ומכרוהו למדינים. ובבית פוטיפר נטפלת אליו אשת אדוניו והוא נזרק לבית הסוהר ושם שר המשקים ושר האופים וחלומותיהם, ובפתע פתאום עולה הוא מבירא עמיקתא לאיגרא רמא.

ברור היה לו שהשתלשלות זו נפלאה היא ומאת ה' היתה זאת היא נפלאה בעינינו, ובאשר כן אין לו לאדם לעשות דבר ולפעול לפי דעתו והרגשותיו אלא שב ואל תעשה עדיף, פן יקלקל, אלא דום לה' ויוחל לו.

ואפשר שגם זאת ידע יוסף הצדיק ברוח הקודש שפיעמה בקרבו דבסוף הענין יעקב צריך לירד מצרימה, ועליו להתגבר על רצונו העז ותכונת נפשו למען ימלא רצון ה'.

וזה הנראה ביאור ענין פלאי וקושיא גדולה בפרשת ויגש. דהנה כאשר מתגלה יוסף אל אחיו אמר הוא להם:

"ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלקים לפניכם. כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר. וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה. ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלקים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים. מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר

בנך יוסף שמני אלקים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד. וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך. וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך. והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה" (פרק מ"ה ה' – י"ג).

ורק אחרי אריכות גדולה זו כתיב:

"ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו. וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו" (שם י"ד – ט"ו).

ולכאורה סדר הפוך יש כאן, והלא זה שנים שיוסף לא ראה את אחיו והמה לא ראוהו, ובפרט אחיו הקטן שהיה אחיו מאב ואם ונכמרו עליו רחמיו וגעגועיו, ופלאי נדבר איך לא נפלו זה על צוארי זה, ולא חיבקו ולא נישקו איש את אחיו עד אשר כילה דבריו ותוכניותיו להוריד את אביהם יעקב לארץ מצרים, והלא פלא הוא, ובדרך הטבע קודם היו נופלים זה על צוארו של זה בפרץ של התרגשות ושמחה, ורק אח"כ ירקמו תוכניות לעתיד.

אלא שיוסף ידע שקודם עליו לקיים את התוכנית האלוקית, כי לא היה זה סיפור של איש עם אחיו כדרכו של עולם אלא מהלך נשגב הנוגע לכל העבר והעתיד של כלל ישראל, טרם יתפנה לרגשות אנוש ולאחוות אחים עליו למלא את תפקידו ויעודו האלקי במה שהיה נראה בעיניו כשלב האחרון במסע פלאי שכל כולו בהשגחה פרטית.

והנה אמרו חז"ל (שבת י' ע"ב):

"לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו –

במעשי האבות ויוסף העדיק

נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

ויפלא לכאורה, דיעקב אבינו לא למד מן הכשלון ולאחר שישב כ"ב שנה באבל בשק ותענית חזר על אותה הטעות והקדים את אפרים לפני מנשה הבכור.

וגם יוסף לא למד מאומה שהרי כתיב "לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת" (מ"ה כ"ב) מה שלא נתן לשאר אחיו ושניהם יעקב ויוסף הפלו בן בין הבנים.

אלא נראה פשוט, דאין כונת חז"ל להעביר את יעקב אבינו תחת שבט ביקורתם ולומר שיעקב טעה וחטא בכתונת הפסים שעשה ליוסף בן הזקונים, ובודאי היו ענינים רמים ונשגבים בכתונת זו, אלא דמ"מ נתגלגלו הדברים מן השמים בדרך שנוכל ללמוד לא להפלות בן בין הבנים.

וכך גם כשהקדים יעקב את אפרים לפני מנשה ידע ברוח קדשו שכך דעת עליון וכך ראוי לפי העתידות.

וגם כשיוסף נתן לבנימין יותר ממה שנתן לשאר אחיו היו בזה טעמים נסתרים שלא נתפרשו בכתוב או במדרשות. כך ראוי ללמוד וללמד את מעשי האבות ומעשי יוסף דור ראשון לבנים.

בעת נעילת שער

נפרדים אנו בפרשה זו מספר היצירה שהוא גם ספרן של אבות, שכל מעשיהם יצירה לבנים (כדברי הרמב"ן בריש חומש שמות) ונכנסים אנו לספר הגלות והגאולה ספר שמות (גם זאת למדנו מדברי הרמב"ן שם), וכאשר נכנסים אנו לספר הגלות והגאולה, לימי השובבים, מייחלים אנו לזכות אבות, שימשיכו אבותינו הקדושים ללוות אותנו בחשכת הגלות הקשה והמאיימת.

משל לילד ההולך לראשונה לבית הספר ומביט לאחוריו לראות את אביו ואמו שומרים עליו מרחוק ומנופפים לו לשלום מפתח הבית. כך מביטים אנו לאבות שבכחם הגדול ימשיכו ללוות אותנו לשמור עלינו והם הנוסכים בנו עוז ותעצומות נפש לעמוד בנסיונות של הגלות הקשה.

"לפיכך יהיו אומרים כל אחד ואחד, מתי יגיעו מעשיי למעשה אברהם יצחק ויעקב" (תנא דבי אליהו רבה פרק כ"ג).

והשאלה ידועה, וכי איך נוכל להגיע למעלת אבותינו קדושי עליון הרחוקים ממנו שנות אור, והלא אין אנו ראויים אפילו להתקרב לד' אמות שלהם, וכבר אמר הצה"ק מרוז"ן שאין הכונה להגיע למעשי אבות, אלא לפחות לנגוע, שיהיה לנו נגיעה כלשהי במעשיהם, אך מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ובודאי אין מאמר יוצא מידי פשוטו.

אלא נראה בזה דאכן בידינו להגיע למעשי אבותינו, אך לא בכוחנו הדל, אלא בכוחם הם, האבות הקדושים נתנו בנו כח להגיע אל מעשיהם ולינוק מכוחם, הם הנמיכו את עצמם והמציאו את עצמם בכדי שנוכל להגיע, כי הלא אבותינו הם, ואיזה אב זה שאין בנו יכול להגיע אליו! וזה כוחם ועבודתם המיוחדת בהיותם אבות, לתת לנו כוח ויכולת לעמוד במחיצתם.

במעשי האבות ויוסף הצדיק

וכבר אמרנו פעמים רבות שמעשי אבות אברהם יצחק ויעקב מכוונים כנגד שלשת עמודי תבל, תורה עבודה וגמ"ח. אברהם עמוד החסד הוא, "תתן חסד לאברהם" ועיין רש"י כתובות ח' ע"ב דבריתו של אברהם אבינו הוי "גמילות חסד" ע"ש "ויטע אשל", יצחק עמוד העבודה הוא ע"ש עקידת יצחק, ויעקב הלא הוא עמוד התורה "איש תם יושב אהלים" (ועיין ברכות נ"ח "תפארת זה מתן תורה", וידוע שיעקב הוא מדת התפארת ואכמ"ל).

אמנם יש לתמוה על סדר הדברים, דהלא חז"ל אמרו (משנה ריש אבות) "תורה עבודה וגמילות חסדים" וע"י האבות הקדושים הסדר היה הפוך, אברהם (גמ"ח) יצחק (עבודה) ויעקב (תורה) הלא דבר הוא, ודבר זה אומר דרשני.

והנראה בזה דכאשר יש צורך לקרב דור שעדיין לא נגה עליו אור ה', דור שרחוק לגמרי ומנוער מן התורה והמצוה, אין דרך אלא להתחיל בגמ"ח לקרבם בעבודות אהבה ובחבלי חסד, באהבה ובחמלה עד אין קץ, ורק כך אפשר לקרבם לעבודה ולתורה.

וכך גם בימינו, רבים הם אחינו יושבי הארץ שיש לקרבם באהבה ובחמלה, לא במקל חובלים ובתוכחת מוסר אלא בחבלי קסם של אהבת ישראל, ברחמי אב ואהבת אם עד שיזכו להכנס תחת כנפי השכינה.

ב

סוגיות רבות ופרשיות שונות למדנו בספרן של אבות ספר בראשית, אך הפרשה הארוכה ביותר היא דוקא פרשת יוסף ואחיו, המכירה, הירידה לארץ מצרים, החלומות והתגלות יוסף אל אחיו, כשליש של ספר בראשית מוקדש לפרשה זו (וישב, ויגש, מקץ, ויחי), בעוד פרשת חייהם של האבות עצמם לא נמסרו באריכות מופלגת כל כך.

וכנראה שיש לנו ללמוד ולהתעמק במיוחד בפרשה זו, כי פרשה

במעשי האבות ויוסף העדיק

שנאת אחים גרמה (לפי פשוטן של דברים, אף שיש בהם כמובן סודות רמים ונשגבים גבוה מעל גבוה) לירידת אבותינו למצרים, ולעשרת הרוגי מלכות ועוד גזירות קשות כידוע מדברי חז"ל.

וכך לדורות עולם, שנאת חנם מעוררת את מדת הדין יותר מכל עבירות שבתורה, (עיין במנחת אשר שיחות על התורה בפרשת קרח מאמר "דברי ריבות בשעריך").

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

